

Oponentský posudek

Josef KADEŘÁBEK, *Proměny slánských měšťanských elit v době protireformace (1610-1635)*, rigorózní práce, Historický ústav FF Jihočeské univerzity, České Budějovice 2012, 123 s., 43 příloh

Problematika vývoje měšťanských elit se stala v zahraniční a posléze i v domácí historiografii orientované na dějiny měst v raném novověku jedním z hlavních témat. Předložená práce J. Kadeřábka sleduje toto téma na příkladu konkrétní lokality, královského města Slaný, a to ve zlomovém období prvních patnácti let po bělohorské porážce českých stavů, která předznamenala zásadní změny v raně novověké společnosti českých zemí. Těmito změnami procházela pochopitelně i městská společnost. Šlo o proces komplikovaný, postupný a lokálně specifický. Právě proto je nutné zvolné téma přivítat.

Práce J. Kadeřábka má obsahově jasnou, byť formálně poněkud nestandardní strukturu. Zcela chybí úvod, jehož roli do jisté míry převzala první část práce. Kapitoly nejsou číslovány, což orientaci čtenáře v textu příliš neprospívá. U kvalifikační práce, kterou je nepochybně i práce rigorózní, bych očekávala v úvodu uvedení do problematiky, jasné vytyčení cílů, rámcové upozornění na stěžejní metodologickou literaturu a použité prameny. Autor začíná práci nečíslovanou první kapitolou zaměřenou na rekapitulaci dosavadního odborného zájmu o tzv. horní vrstvu. Jeho obeznámenost s dosavadní zahraniční i domácí literaturou je nepochybně na dobré úrovni, mohl se v tomto ohledu opřít o starší přehled H. Peřinové či novější shrnutí O. Fejtové. Na základě dosavadních publikovaných přístupů se autor nakonec přikládání k širšímu pojetí elit, jejich výzkum spojuje s nutností využití širšího spektra městských pramenů (na rozdíl např. úzce zaměřených výzkumů a rekonstrukcí městských rad), viz s. 19-20. Čtenář na konci této úvodní kapitoly najde i stručný popis použitých pramenů (s. 22-23), jež by zasloužily podrobnější charakteristiku. Z uvedeného popisu vyplývá, že byly využity čtyři radní manuály, dále městská korespondence zachycená ve čtyřech knihách misivů a jednom notuláři, matriční záznamy, měšťanské testamenty a paměti. Tento pramenný materiál městské provenience byl doplněn s ohledem na historické souvislosti sledovaného období o materiály šlechtické provenience související se smečenským panstvím. Metodické uchopení toto poměrně různorodého spektra historických dokumentů bylo popsáno v podstatě pouze v jedné větě, a to jako průnik kvantitativních a kvalitativních metod (s. 23). S ohledem na množství podnětných a ověřených pohledů a přístupů k výzkumu raně novověké společnosti a s ohledem na množství titulů, které již s prameny podobného typu pracovaly, je to přece jen trochu málo.

Následuje krátká víceméně kompilační kapitola nazvaná *Správa a obyvatelstvo města Slaného v 15. – 17. století*. Název je poněkud zavádějící vzhledem k tomu, že se jedná spíše o stručný přehled vývoje města s důrazem na dva významné okamžiky v dějinách nejen Slaného – první a druhý stavovský odboj. K dějinám správy je pouze přihlédnuto, a to na základě starší literatury, především studie K. Křesadla. Správním dějinám je pak věnována i část následné kapitoly *Měšťanské elity ve Slaném před rokem 1622* (s. 33-36), kde lze nalézt pojednání související s fungováním a obnovováním městské rady, a to v souvislosti se snahou objasnit možnosti vstupu slánských měšťanů mezi místní elitu získáním členství v městské radě. Podrobně jsou popisovány jednotlivé kauzy, v jejichž rámci získávali ve sledovaném období měšťané tuto příležitost. Jednalo se především o sňatkovou politiku či strategie navazování nových vazeb v rámci kmotrovství. Autor na konkrétních případech také ukazuje, jak probíhal postupný vzestup nově angažovaných adeptů přes nižší pomocné samosprávné sbory až po konšelskou radu. Do okruhu městské elity rekrutující se z participace na městské správě jsou řazeni i městští písaři. Komparací s výzkumy v jiných královských městech (např. Žatec, Louny, Mělník, Velvary) došel autor k názoru, že situace byla ve smyslu uzavřené

skupiny radní elity i ve smyslu možností a strategií proniknout to této skupiny ve všech zkoumaných lokalitách velmi podobná. Krátce je dále pojednáno o další pozici, která dle autora zaručovala měšťanům možnost proniknout mezi městskou elitu. Byly to posty ve vedení důležitých cechů a dále také posty související s místní partikulární školou (Lze v souvislosti s tímto konstatováním hovořit o ekonomických a intelektuálních elitách?). Jako signifikantní pro elitní vrstvu městské společnosti ve Slaném jsou popsány též kontakty se šlechtici. V souvislosti s tím je zcela stranou ponechána snaha samotných měšťanů povýšit svou pozici ve městě získáním erbu, tedy existence tzv. erbovních měšťanů. Kredit jednotlivých skupin slánských měšťanů autor následně zkoumá na základě údajů z matrik, resp. zabývá se množstvím a směřováním kmetrovství u jednotlivých skupin v městské správě angažovaných měšťanů, přičemž dochází k logickému závěru, že největší zájem o kmotry ze skupiny konšelů a jejich manželek. Tento směr výzkumu městské společnosti v rámci poznání místních mocenských a zájmových struktur lze považovat za významný přínos předložené práce. S ohledem na velmi řídké dochování městských matrik předbělohorského období jsou však možnosti tohoto výzkumu v širším kontextu limitované. V závěru této kapitoly došel autor k jednoznačnému závěru, že elitní vrstva ve Slaném se kryje především s radní elitou, nevyřčeno zůstává to, co je zřejmé, že ekonomické a intelektuální elity na rozdíl od pražských měst nehrály v prostředí venkovských královských měst podobných parametrů jako Slaný podstatnou roli.

Následná kapitola se věnuje pobělohorskému období, resp. období po roce 1622 s ohledem na to, že pro roky 1620-1622 (a 1630 – 1632) autor konstatuje neúplné dochování pramenů. Rok 1622 je pak podstatným mezníkem s ohledem na to, že v tomto roce byl Slaný uvržen do správy Karla z Lichtenštejna. V úvodu této kapitoly autor upozorňuje též na fakt, že se bude věnovat převážně politickým elitám, přičemž tento termín nikterak nedefinuje. Je tímto termínem míněna ta část radní elity, která se ve složitém období probíhajících válečných událostí „politicky“ angažovala a zachycuje ji tedy městská korespondence, z níž autor vycházel? Kapitola popisuje především komplikovanou situaci Slaného poté, co byl roku 1623 veškerý majetek města dán do správy pána na Smečně hraběte Jaroslava Bořity z Martinic. Pro město měl tento krok fatální důsledky, a to především v rovině hospodářské a pak pochopitelně v rámci tvrdého rekatolizačního tlaku. Proměnu radních elit sleduje autor stejně jako v předcházejícím období především v návaznosti na analýzu matrik, z nichž rekonstruuje kmetrovské vazby mezi jednotlivými rodinami. Pro počáteční období může konstatovat kompaktnost slánské společnosti ve smyslu uchovávání „starých“ vazeb (výběr kmotrů mezi tradiční radní elitou utrakvistického období). Nová – katolická elita byla do těchto vazeb začleňována minimálně. Autor tuto situaci popisuje jako „vědomé budování uzavřené komunity, která se vymezovala proti nově příchozím“ (s. 70). Situace se však zásadně změnila po rekatolizačních císařských patentech, jejichž důsledkem byl do roku 1624 i ve Slaném exodus místních utrakvistů neochotných ke konverzi. S odchodem exulantů souvisela i snaha zůstavších konvertitů o získání uprázdněných postů a majetků. Proměna slánských radních elit byla v podstatě dokonána roku 1626, a to nejmasovějším exilem a obnovením slánské městské rady pod taktovkou Jaroslava Bořity z Martinic. Nová radní elita si však velmi těžko získávala pozice v městské společnosti, podle zjištění J. Kadeřábka nebyli noví radní místní komunitou přijati, což dokládá jejich vyloučením z kmetrovských vazeb. Situace se zvrátila až na samém sklonku dvacátých let, kdy jsou mezi nejvyhledávanějšími kmotry katolíci, k nimž patří i martiničtí úředníci. Ke změně došlo nakrátko v rámci saského vpádu v letech 1631-1632, s nimž se do města vrátili i emigranti. Z dochovaných pramenů je zřejmé, že se město a jeho správa vrátily do starých kolejí. Vyhnání Sasů ze země i Slaného způsobilo nový obrat, který znamenal pro část slánských měšťanů definitivní exil a pro část městské obce pak definitivní konverzi.

Předložená rigorózní práce vrcholí v kapitole shrnující proměny slánských měšťanských elit mezi lety 1610 – 1635. Autor svá konkrétní zjištění zasadil do obecnějších úvah o roli elit, legitimizačních mechanismech, které byly součástí jejich společenského statusu, a také o symbolech a rituálech, jež je provázely. Měšťanská elita je pro něj reprezentantem identity královského města (s. 89) a jejím úkolem je hájit ji a uchovávat v kolektivní paměti. Celkem přesvědčivě je pak ukázáno, že právě na měšťanskou elitu byl zaměřen největší tlak v době rekatolizace, v případě Slaného pod silným vlivem Jaroslava Bořity z Martinic, který postupně likviduje nejen původní utrakvistickou elitní vrstvu, ale i její rituály a paměť. Přesvědčivě je pak popsáno i hledání nové identity v nově nastavených podmínkách a v rámci nových pravidel, diktovaných katolickou vrchností.

Ač se v první kapitole autor přiklání k širšímu pojetí „horní vrstvy“, kterou je dle jeho názoru nutné studovat na základě širšího spektra pramenů, ve vlastním výzkumu jde především o tradiční přístup k radním elitám (používán též termín politická elita). Právě proto možná autor dochází k jednoznačným a v tomto kontextu nepochybně správným závěrům souvisejícím s jejich postupným politickým přerodem a hledáním jejich nové identity v nových podmínkách. Otázkou nicméně zůstává, zda-li lze měšťanskou elitu skutečně spojit pouze s elitou radní (politickou?), jakou roli v komplikované době sehrávaly elity hospodářské a intelektuální? Zejména v případě předbělohorských a bělohorských městských intelektuálů je jejich podíl na formování měšťanské identity a uchovávaní měšťanské kolektivní paměti jednoznačně doložen. I pokud autor na základě výzkumu dochovaných pramenů venkovského královského města zaměřuje především na radní – politickou elitu, měl by si být této skutečnosti vědom.

Práce rozšířena o množství příloh, které formou tabulek, grafů a přehledů funkčně doplňují text a pro další badatele budou nepochybně dobrým podkladovým materiálem pro výzkum raně novověké měšťanské společnosti ve městě Slaný.

Závěrem bych ráda shrnula hlavní přínosy a problémy práce:

Hlavní přínosy práce: z hlediska měšťanského výzkumu byl shromážděn zajímavý materiál, který ověřil v prostředí významného královského města některé již popsané charakteristiky a principy fungování a proměn radních elit v komplikovaném období dvacátých a třicátých let 17. století; na základě výzkumu dochovaných matrik bylo využito možnosti analyzovat kmotrovské vazby ve smyslu sociálních a mocenských vazeb formulujících tzv. horní – elitní vrstvy měšťanské společnosti.

Hlavní problémy: nestandardní struktura práce (chybí úvod, nečíslované kapitoly); nedefinována metodologická východiska práce, malá pozornost věnována pramenům, především s ohledem na jejich interpretační možnosti a vypovídací hodnotu; poněkud nesourodá terminologie, resp. její používání v jednotlivých kapitolách (horní vrstva - elita - radní elita - politická elita); zúžení sledované problematiky na radní elitu bez původně proklamovaného širšího pohledu, rezignace na otázky související s rolí ekonomických a intelektuálních elit.

Práci celkově vidím jako velmi užitečnou a některých aspektech i metodologicky zajímavou a inspirativní pro další výzkum měšťanské společnosti (výzkum sociálních vazeb a sítí v návaznosti na mocenské struktury a zájmy ve městě). V některých ohledech naopak musím práci zhodnotit jako nedotaženou (viz naznačené problémy). Autor však nepochybně prokázal, že je prostor, který v předloženém spise nenaplnil zcela či nedokázal prozatím využít, v budoucnu zcela jistě naplní. Práci doporučuji k obhajobě.

Doc. PhDr. Michaela Hrubá, Ph.D.
Katedra historie FF UJEP

V Ústí nad Labem 23. 6. 2012